

УДК 355.02(045) DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-3-73/48-52>

Романюк А. М.

(0000-0002-4268-0601)

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Методичний підхід до визначення складу Сил територіальної оборони для виконання завдання з посилення охорони та захисту державного кордону

Резюме. Наведено методичний підхід до визначення складу Сил територіальної оборони до виконання завдання з посилення охорони та захисту державного кордону, який дасть змогу вибрати раціональний склад підрозділів Сил територіальної оборони Збройних Сил України.

Ключові слова: методичний підхід; визначення складу; Сили територіальної оборони Збройних Сил України; посилення охорони та захисту державного кордону.

Постановка проблеми. Оборонна реформа, яка проводиться в Україні, передбачає створення ефективної системи територіальної оборони України, на яку покладається виконання різноманітних завдань, до яких залучаються підрозділи не лише Сил територіальної оборони (далі – СТрО) Збройних Сил України, а і сил оборони, сил безпеки та добровольчих формувань. Ситуація довкола України формується під впливом змін безпекового середовища як на державному, так і на регіональному рівні. У середньостроковій перспективі основною загрозою національній безпеці залишатиметься агресивні дії Російської Федерації (далі – РФ), метою яких є повернути Україну під свій вплив і недопущення її Євроатлантичної інтеграції.

Постійне нарощування РФ військової присутності в безпосередній близькості до державного кордону України, мілітаризація тимчасово окупованої території шляхом формування нових військових формувань, постачання військової техніки, засобів матеріально-технічного забезпечення вказує на те, що ймовірність поновлення активних бойових дій зберігається.

Свідченням цього є збройний конфлікт на сході нашої держави, який відбувається під впливом змін тенденцій ведення збройної боротьби, а саме: підвищення ролі сил спеціальних операцій; активізація та зростання ролі диверсійно-розвідувальних сил (далі – ДРС), особливостями дій яких є порушення функціонування (знищення) об'єктів національної економіки, транспортної інфраструктури, оборонно-промислового комплексу, адміністративного управління, життєзабезпечення в регіонах.

Для ефективної протидії ДРС виникає потреба у перегляді організаційної структури бригад (підрозділів) Сил територіальної

оборони, на яку покладається завдання щодо участі у посиленні охорони та захисті державного кордону.

Визначення складу СТрО для успішного виконання завдань з посилення охорони та захисту державного кордону, яке здійснюється під час ведення (планування) бойових дій підрозділів територіальної оборони, залишається актуальним науковим і прикладним проблемним питанням, оскільки ця інформація необхідна для органів військового управління під час оперативного планування таких операцій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Підходи до визначення складу військових формувань (складних систем військового призначення) розглядається у працях [1–5].

У праці [1] викладено основні поняття і визначення теорії складних систем, показники і критерії, що застосовуються під час оцінювання ефективності їх функціонування і основні особливості оцінювання ефективності.

У праці [2] розглянуто аспекти методологічних основ обґрунтування бойового складу Збройних Сил України та надано основні положення методичного підходу, що базується на застосуванні відверненого збитку військ як інтегрального показника забезпечення потрібного рівня їх боєздатності.

У праці [3] викладено систему показників, які використовуються під час оцінювання ефективності системи протиповітряної оборони.

У праці [4] викладено методичні положення оцінювання ефективності виконання окремих завдань і загальної ефективності застосування військ територіальної оборони.

У праці [5] розглядається задача аналізу цілей виробничого об'єкта і метод її рішення,

що базується на використанні ситуаційного управління і семіотичної моделі логіко-лінгвістичного типу.

У наведених роботах описано загальні підходи до визначення складу збройних сил та оцінювання ефективності складних систем військового призначення, що дає змогу частково оцінити виконання завдань Силами територіальної оборони щодо посилення охорони та захисту державного кордону та вибрати найкращий варіант складу.

Мета статті – обґрунтування методичного підходу до визначення складу Сил територіальної оборони до виконання

завдання з посилення охорони та захисту державного кордону.

Виклад основного матеріалу. СТрО Збройних Сил України, як окремий рід сил Збройних Сил України, призначені для протидії воєнним загрозам, а також наданні допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна під час виникнення надзвичайних ситуацій. На СТрО ЗС України покладається організація, підготовка та виконання різномірних завдань територіальної оборони, наведених у Табл. 1 [6].

Таблиця 1

Основні завдання Сил територіальної оборони Збройних Сил України

№ з/п	Завдання територіальної оборони
1	Своєчасне реагування та вжиття необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості до моменту розгортання в межах такої території угруповання військ (сил) або/чи угруповання об'єднаних сил, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройної агресії проти України
2	Участь у посиленні охорони та захисті державного кордону
3	Участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій
4	Участь у підготовці громадян України до національного спротиву
5	Участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління
6	Участь в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України, та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення, районного у містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення
7	Забезпечення умов для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їх перегрупування
8	Участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій
9	Участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах
10	Участь у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану в разі його введення на всій території України або в окремих її місцевостях
11	Участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями
12	Участь в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника)

У цій статті розглядається лише одне з основних завдань – участь у посиленні охорони та захисту державного кордону, а саме знищення ДРС.

Сили ТрО в цілях дослідження можуть бути розглянуті як складна система військового призначення організаційного типу, яка має множину елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюють певну цілісність, єдність, призначену для досягнення мети або виконання визначених завдань. Це дає змогу під час визначення складу СТрО виконання завдань з посилення державного кордону

використати метод системного підходу [3], який передбачає чотири етапи.

На першому етапі визначення складу СТрО щодо виконання завдань з посилення охорони державного кордону проводиться декомпозиція головної мети завдання СТрО, яка передбачає розчленування завдань на часткові завдання.

СТрО, як система військового призначення організаційного типу, декомпозицію доцільно проводити за функціональною ознакою, тобто відповідно до бойових завдань, які мають вирішувати підрозділи СТрО.

За результатами декомпозиції головної мети (завдання) з множини локальних цілей (підзавдань) формується графоподібна структура – Модель структуризації мети (завдання) щодо участі в посиленні охорони та захисту державного кордону (рис. 1) [7].

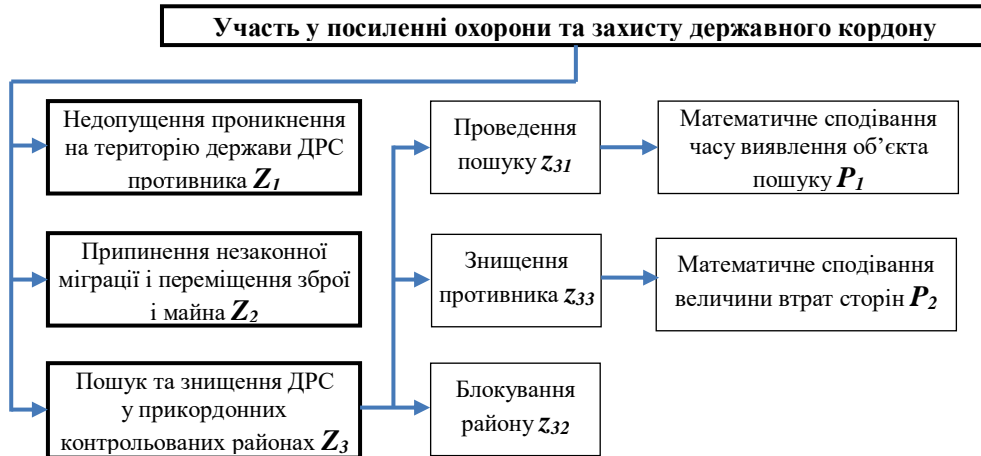

Рис. 1. Модель структуризації мети (завдання) щодо участі в посиленні охорони та захисту державного кордону

Побудова моделі структуризації мети (завдання) полягає у виявленні їх основних властивостей і показників оцінювання ефективності. Для оцінювання досягнення кожної локальної цілі обирається показник (частковий показник) оцінювання (множина показників $P = P_1 P_2 P_3$) та визначаються завдання підрозділам СТрО щодо досягнення цієї мети (множина підзавдань $Z_3 = z_{31} z_{32} z_{33}$).

Кожне із завдань підрозділу СТрО, зі свого боку, може бути декомпововано на часткові завдання. Для виконання кожного завдання (часткового завдання) формується відповідний склад СТрО з множини структурних елементів організаційної

структури (e), які мають потрібні для виконання завдання (часткового завдання) спроможності m_{pi}^{nomp} , де P_i – показник спроможності; i – завдання ($i = \overline{1, n}$).

На другому етапі проводиться аналіз завдань щодо участі в посиленні охорони та захисту державного кордону, що дає можливість проаналізувати вплив певної групи факторів на сутність функціонування СТрО (рис. 2) [7] та обґрунтувати показники (часткові показники) оцінювання ефективності виконання завдань СТрО з посилення охорони та захисту державного кордону.

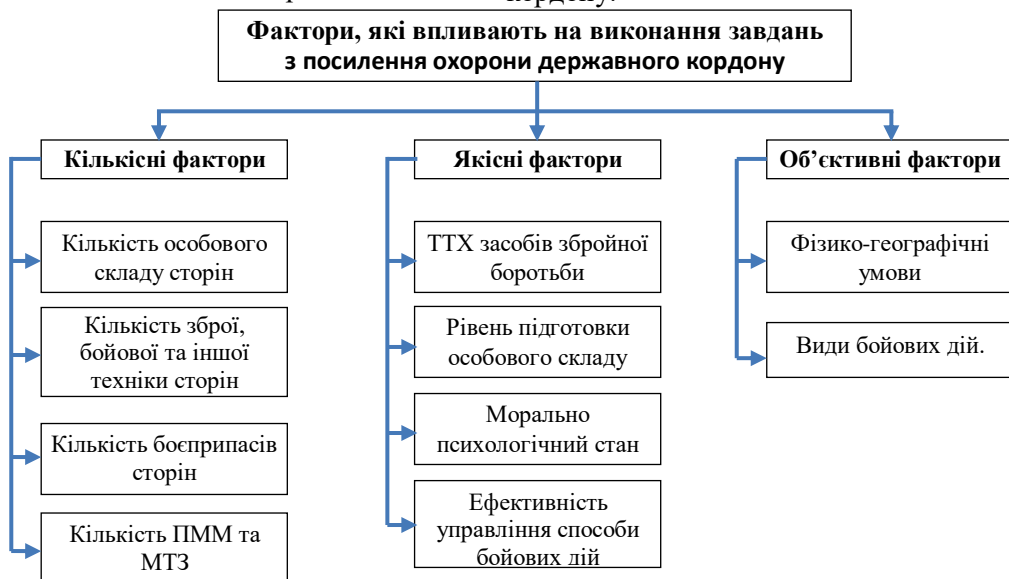

Рис. 2. Структура факторів, які впливають на виконання завдань з посилення та захисту державного кордону

На третьому етапі проводиться синтез, сторін, елементів, властивостей, зв'язків який являє собою сполучення складових СТрО, що досліджується, і розчленованого у

результаті декомпозиції та аналізу, а також вивчення цього об'єкта як єдиного цілого. Результатом синтезу є нова система, властивостями якої є не тільки зовнішнє сполучення елементів, а також результат їх внутрішнього взаємозв'язку та взаємозалежності [3].

Синтез СТрО може здійснюватися з використанням двох підходів. Під час використання першого підходу зразу формується декілька альтернативних варіантів складу СТрО, потім їх оцінюють і обирають найкращий. Під час використання другого підходу у рамках одного варіанта рівень за рівнем будується раціональна структура, при цьому на кожному кроці оптимізується тільки один з варіантів складу СТрО [8].

Для порівнювання різних варіантів складу СТрО, що досліджується, звичайно використовується система показників. Варіанти СТрО можуть розрізнятися як структурою побудови, так і складом її елементів під час вирішення однакових завдань. За допомогою методів моделювання бойових дій, аналітичних та методів експертного оцінювання визначаються сукупність показників оцінювання ефективності виконання завдання. У загальному випадку об'єктивна необхідність порівнювати варіанти структур СТрО за декількома показниками є основною причиною труднощів, які потрібно подолати під час формування узагальненого показника (критерію), який має формуватися на підставі системних або часткових показників [3].

Практичні задачі щодо визначення раціональних варіантів СТрО можна поділити на три типи [3].

Перший тип задачі. Раціональний (найкращий) варіант структур СТрО вибирається з урахуванням досягнення заданих результатів (заданої ефективності функціонування системи $E_{зад}$) за мінімальних витратах ресурсів B , тобто у загальному випадку розв'язується задача

$$E \geq E_{зад} \text{ при } B = B_{\min}. \quad (1)$$

Другий тип задачі. Під час розв'язання задачі обсяг ресурсів вважається заданим $B = B_{зад}$. Визначається варіант структури СТрО, який забезпечує максимальну ефективність, тобто розв'язується задача

$$E = E_{\max} \text{ при } B \leq B_{зад}. \quad (2)$$

Третій тип задачі. Пошук найкращого варіанта структури СТрО здійснюється під час відсутності жорстких обмежень як за обсягом

ресурсів, так і за результатом, тобто за ефективністю функціонування системи. Під час обґрунтування рішення використовується таке поняття, як ступінь досягнення мети, яку характеризують визначеним показником. Найкращим (раціональним) варіантом структур СТрО вважається той, який забезпечує максимальний ступінь досягнення мети $E = E_{\max}$.

Існує багато підходів до порівнювання варіантів систем (альтернатив), функціонування яких характеризується декількома системними показниками, і підходів до формування узагальнених показників (критеріїв). У [9] ці підходи запропоновано об'єднати в групи.

Відповідно, до першої групи підходів під час оцінювання варіантів системи (альтернатив) один з показників приймається за узагальнений, а решта ураховується як обмеження, які визначають область припустимих альтернатив.

Підходи другої групи передбачають формування на підставі всіх показників, які характеризують функціонування системи (альтернативи), комплексної штучно утвореної кількісної міри (узагальненого показника).

Третя група підходів передбачає під час порівнювання варіантів системи (альтернатив) використання всіх показників з урахуванням відношення пріоритету між ними (частковий варіант другої групи).

До четвертої групи відносяться підходи, які дають змогу оцінювати варіанти системи (альтернативи) щодо ступеня досягнення заданої сукупності цілей.

У п'яту групу входять підходи, які дають змогу формувати на підставі сукупності значень показників, що прийняті для оцінювання варіантів системи (альтернатив), порядкову міру (шкалу).

Синтез узагальненої математичної моделі закінчується перевіркою значущості коефіцієнтів і адекватності моделі даним обчислювального експерименту.

На четвертому етапі здійснюється пошук та прийняття найкращого рішення серед конкурентоспроможних варіантів складу СТрО, виводячи оцінки перевагам за кожним з показників, після чого здійснюється зведення критеріїв (показників) в один узагальнений. Потім, щоб не припустити помилки у виборі найкращого рішення, необхідно долучити нову інформацію,

отриману завдяки додатковим дослідженням [10].

Висновок. Отже для визначення складу Сил територіальної оборони до виконання завдання з посилення охорони та захисту державного кордону слід використовувати метод системного підходу, який, насамперед, базується на принципах системності, ієрархічності пізнання, інтеграції, формалізації.

Надалі, на підставі наведеного методичного підходу доцільно обґрунтувати показники оцінювання ефективності визначеного складу Сил територіальної оборони до виконання завдання з посилення охорони та захисту державного кордону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш Ю. Л. Основи теорії оцінювання ефективності складних систем (Методологія військово-наукових досліджень) : навч. посіб. Київ : НАОУ, 1999. 39 с.
2. Можаровський В. М. Деякі аспекти методологічних основ обґрунтування Бойового складу Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Харків, 2016. № 2 (47). С. 35–37.
3. Загорка О. М., Мосов С. П., Сбитнев А. І. Елементи дослідження складних систем Військового призначення : посіб. Київ : НУОУ, 2005. 100 с.
4. Элементы военной систематологии применительно к решению проблем оперативного искусства и тактики общевойсковых объединений, соединений и частей : военно-теоретический труд / под ред. Академика В. Д. Рябчука. Москва : Военная академия имени М.В.Фрунзе, 1995. 228 с. .
5. Лукьянова Л. М. Две задачи формирования целей. *Известия КГТУ*. 2016. № 2. С. 78–84.
6. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>. (дата звернення: 19.11.2021).
7. Загорка О. М., Павліковський А. К., Загорка І. О., Полякова О. В. Синтез організаційної структури управління угрупованням військ (сил): методичний аспект. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. Київ, 2016. № 1 (25). С. 160–165.
8. Загорка О. М., Поліщук С. В., Загорка І. О., Методичні положення прогнозування втрат сил протидіючих сторін у загальновійськовій операції (бою): методичний аспект. *Наука і оборона*. 2020. № 1. С. 52–57.
9. Солнышков Ю. С. Обоснование решений: Методологические вопросы. Москва : Экономика, 1980. 168 с.
10. Теоретичні основи управління угрупованням військ (сил) у сучасних умовах збройної боротьби : монографія / О. М. Загорка та ін. ; за заг. ред. І. С. Руснака. Київ : НУОУ, 2020. 248 с.

Стаття надійшла до редакційно колегії 20.12.2021

Methodological approach to determining the composition of the Territorial Defense Forces to fulfill the task of strengthening the protection of the state border

Annotation

Defense reform in Ukraine involves the creation of an effective Territorial Defense System of Ukraine, which is entrusted with various tasks, involving units not only of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine, but also the Defense Forces, security forces and volunteer formations. The situation around Ukraine is formed under the influence of changes in the security environment at both the state and regional levels. In the medium term, the main threat to national security will remain the Russian Federation and its aggressive actions aimed at returning Ukraine to its influence and preventing its Euro-Atlantic integration.

Evidence of this is the armed conflict in eastern Ukraine, which is taking place under the influence of changing trends in armed struggle, namely: increasing the role of special operations forces; intensification and growth of the role of illegal armed groups (hereinafter – IAGs), the peculiarities of which are disruption (destruction) of the national economy, transport infrastructure, defense industry, administrative management, livelihoods in the regions.

IAGs can be created in both border and central regions of Ukraine. The actions of the IAGs can destroy a large region or the whole country, endangering the lives of the population. The main goal of the IAGs is to destroy important facilities and communications, spread panic among the local population, and so on.

In order to effectively counteract the need to review the organizational structure of the brigades (units) of the Territorial Defense Forces, which are tasked with participating in strengthening the protection and defense of the state border.

The article presents a methodological approach to assessing the effectiveness of the Territorial Defense Forces to strengthen the protection and defense of the state border, which will assess the effectiveness of units of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: methodical approach; evaluation of the effectiveness of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine; strengthening the protection and defense of the state border.